

ohon” „Budni”, „Wurkahany”, „Childhood of Gabriel Kyrychenko” of I. Mykytenko, „Hatred”, „Harmony and Pig-breeding” of Borys Teneta, and also facts of external and internal biography of prosaists.

The methodological tools involve the achievements of the psychoanalytical approach in the sphere of suicidology.

Keywords: Ya-ideal, „Soviet sociocadere”, projective identification, transference, narcissus (selfish) offence, therapeutic alliance, suicide motives (reasons), literary groups.

Марія ПАНГЕЛОВА

ВІДОБРАЖЕННЯ ЛІТЕРАТУРНОГО ПРОЦЕСУ 50-60 РР. ХХ СТ. В ЕПІСТОЛЯРНІЙ СПАДЩИНІ УЛАСА САМЧУКА

Стаття присвячена дослідженню листування Уласа Самчука 50-60 рр. ХХ ст. з відомими діячами літератури та мистецтва. Особлива увага звертається на життєві та творчі перипетії письменника крізь призму його епістолярію.

Ключові слова: лист, кореспонденція, епістолярій, літературний процес.

Листи письменників – неоціненне джерело свідчень про життя і творчість майстрів слова та їх кореспондентів. Завдяки листам ми маємо змогу проникнути в епоху, у якій жив та творив митець, у його душевну настроєвість, простежити участь останнього в літературному процесі у різні проміжки часу. Особлива цінність кореспонденцій полягає у тому, що вони відтворюють конкретний момент у житті письменника, його думки, переконання, літературні уподобання.

Відомий прозаїк Улас Самчук залишив по собі досить вагому епістолярну спадщину, яка надзвичайно поглиблює наші знання про епоху, у якій жив письменник, про особливості його життя як літературного, так і приватного.

Не дивлячись на певні досягнення в царині дослідження епістолярію, все ще не достатньо вивченими залишаються соціальні функції листування, характер відображення в них дійсності, їх змістові особливості та ін. Особливої уваги заслуговують дослідження Л.Вашків [1], М.Коцюбинської [2], В.Кузьменка [3], Ж.Ляхової [4], Г.Мазохи [5], В.Святювця [8] та ін. Проте епістолярна спадщина письменників, слід зауважити, потребує ще досить значної уваги.

Отже, актуальність нашої наукової розвідки міститься і в самому матеріалі дослідження, і в його проблематиці.

За мету роботи поставлено вивчення та дослідження доби, у якій жив, творив та перебував У.Самчук, крізь призму його епістолярію. Реалізація цієї мети передбачає виконання таких завдань: з'ясувати особливості певних літературних дискусій Уласа Самчука у його листах 50-60-х рр. ХХ століття; на базі конкретного текстуального аналізу дати характеристику основних життєвих та творчих перипетій письменника; виявити аспекти, що потребують подальшого вивчення.

Листування видатних особистостей неодмінно приваблює і навряд чи коли-небудь перестане привертати до себе увагу. Мабуть, тому, що листи, як і інші літературні документи, уміщують у собі надзвичайно багатий історичний, фактичний, реальний матеріал, необхідний для розуміння життя та творчості письменника, митця, критика, мислителя. Людина та її доба, найближче оточення, побутовий аспект творчості, творчі та професійні зв'язки, симпатії та антипатії, нарешті, найскладніша еволюція, процес становлення майстра слова проходять перед нами, даючи змогу проникнути таким чином у цілий історико-культурний пласт.

Листування письменника – відображення його душі, у якій втілилося століття; це літопис життя, що проходить у яскравих і не дуже кольорах, одночасно, неначе у декількох варіантах – реальних та нездійснених; це, нарешті, багатосюжетний, різноплановий, з ліричними відступами епістолярний роман – епопея, роман із втраченими листами і зниклими розділами: адже листи, як правило, доходять до нас далеко не повністю [5].

Вивчаючи ретельно зібране, збережене часом та обставинами листування У. Самчука, ми поволі звужуємо власне поле зору, наше сприйняття загострюється – й „інше” життя, потаємне, незаангажоване, закрите завісою життя митця, виникає неначе з небуття. Таким чином, його видимий світ стає для нас „привабливішим та ширшим”, освітлюючись щораз новим сяйвом. Швидкоплинно, немов на стрічці кінематографу, ми бачимо обличчя, чуємо

голоси, які вплітаються у симфонію часу, і над усією цією поліфонічною цілісністю чітко домінує один голос.

Читаючи листи Уласа Самчука, ми чуємо його, бачимо його індивідуальну художню свідомість, яка „об’єктивно” існувала в його широкому кругозорі, в сучасному йому світі [6, 29]. Бачимо його справжнє обличчя, аналізуємо діалоги письменника з його друзями та дружиною, колегами по перу, критиками та філософами, політичними діячами та видавцями, літераторами-початківцями і т.ін. І перед нами постає „роман одного роману”. Листування видатного прозаїка змушує задуматися про „кінець та початок”; про неунікну, безжалісну детермінованість кожного кроку, кожного етапу його важкого та складного, святкового та трагічного, людяного та пророчого життя.

Відтворюючи окремі моменти життя та творчості видатного прозаїка діаспорної України, публікуючи та коментуючи документи, що освітлюють нові сторінки життя та надбань У.Самчука, важливо не обмежуватися тільки приватними спостереженнями, ніколи не забувати про те, що набуток прозаїка продиктований і обставинами часу, і особливостями мислення письменника.

Улас Самчук належить до когорти тих майстрів слова, для яких образ духовної України, „українська ідея” несли в собі естетичну та світоглядну сутність. Своє розуміння проблеми українства та її бачення віднайшли свій вияв не тільки в публіцистичних та художніх творах митця, але й у його епістолярній спадщині. „Я не тому письменник українського народу, що вмю писати. Я тому письменник, що відчуваю обов’язок перед народом. Бог уложив у мої руки перо. Хай буде дозволено використати його для доброго, для потрібного”, – так писав Улас Самчук про себе й свою роль в історії України [7].

Аналіз листування Уласа Самчука дає нам змогу простежити не тільки за різними перипетіями його життя, літературною творчістю, а й за непростими взаєминами та товариськими стосунками з Ю.Шерехом, Л.Білецьким, О.Веретенченком, І.Багряним, В.Баркою, В.Вовк, П.Йосипишином, Ю.Ткачем, О.Штулем, Л.Бурачинською, Д.Дучинським та ін.

Яскраві сторінки листів, що насичені пафосом боротьби, присвячені практичним справам та вміщують строгі, афористичні за формою, високі за змістом роздуми про призначення письменника, про завдання літератури. Товариші, друзі та соратники, тісна дружня спілка письменників, що була розбита залізною рукою долі, – уся ця трагедія постає зі сторінок листування У.Самчука на повний зріст, і ми знову маємо змогу відчутти феномен безсмерття його виважено-літописної культури як явища, що за природою своєю є унікальним.

Листування У.Самчука – це складний, багатоаспектний процес, пронизаний багатьма внутрішніми взаємовпливами, це важливий фактор його доби, що потребує спеціального дослідження. Його вплив на розвиток літератури, на стан суспільної думки й до цього часу гідно не поцінований.

На зламі епох – реалізму та модернізму – зародилася ідея, одним з ініціаторів якої був У.Самчук, об'єднати всі мистецькі сили, що перебували тоді, як „блукаючі комети” в „стратосфері таборів” в одну, хай навіть „без згоди в сімействі” організацію. Такою організацією став Мистецький Український Рух (МУР), а відтак, в історії українського літературного процесу ХХ сторіччя – унікальне явище – література періоду МУРу. Крім У.Самчука, який очолив це об'єднання, біля його витоків стояли такі визначні майстри слова, як Ю.Шерех, І.Багряний, В.Петров (Домонтович), І.Костецький та ін. Усього ж довкола організації згуртувалося понад сто українських письменників.

У.Самчук безперервно обмінювався листами з членами МУРу, інколи написаними у сповідальному тоні. Найбільш насиченим, а іноді здається й перенасиченим літературно-критичною проблематикою є листування У.Самчука з І.Багряним. У листах звучать гострі, але в той же час виважені й помірковані судження щодо проблем у літературі. І це було не просто, адже кожен із респондентів був впевнений у своїй правоті. Такими є, наприклад, епістоли У.Самчука до І.Багряного п'ятдесятих років. У тоні дружньої, виваженої, подекуди невимушеної розмови спостерігається певне невдоволення У.Самчука різними політичними захопленнями І.Багряного, що водночас не заважає йому (Самчукові) захоплюватися літературним талантом письменника, його

незрівнянним мистецьким хистом та обговорювати з ним коло спільних питань та зацікавлень. Про це, зокрема, свідчить наступний лист від 30.I.1950: „...І ще одно. Оце нещодавно дзвонив до мене Василь Левицький і просив мене передати Вам привіти, як також просив, щоб Ви не вживали у Ваших гуморесках англо-українського жаргону. Я до його думки також цілком приєднуюсь. Не можемо вводити такої „моди” навіть, коли це стосується гумору. Англо-україн[ський] жаргон один з найвульгарніших і зовсім нам не притаманний. З того можуть пізніше виникнути поважні мовні ускладнення, а головне, шкода Вас, як автора, бо повірте мені – це не здобуде Вам права на літературу. Ви лише змарнуєте Ваші здібності. Пишіть, працюйте... З Вас вийде першорядний гуморист, але не коштом найдешевшим. Ви б могли дати гумористичний роман, щось більше. Маєте багато тем. У Америці гумор люблять. Добру річ можна було б перекласти на англійську мову. А всі ті Ваші „гуморески”, що друкуються у „Свободі”, далі „Свободи” не підуть. Дуже прошу – не гнівайтесь на мене, я це кажу з пошани і любови до Вас... Бо я в цьому переконаний...” [9].

У.Самчук та І.Багрянний часто надсилали свої рукописи один одному, з нетерпінням очікуючи на сувору, виважену оцінку, проте, дружню. І вони не помилялися у своїх розрахунках. У листах обох респондентів досить часто звучать відзиви про надіслані статті або рукописи, відзиви то лаконічні, то більш розгорнуті, але завжди з обґрунтованими критичними зауваженнями. Взаємний обмін враженнями, думками в листах неначе відкриває перед нами завісу в творчу майстерню обох письменників.

Публіцистика Івана Багряного вкупі з його художніми творами була органічною сферою вияву політичної, інтелектуальної і творчої енергії. Улас Самчук часто дорікав у своїх листах йому, „що той розмінює на непотрібне” свій талант, маючи на увазі його приналежність до партії. Свідченням цього є лист до І.Багряного від 7.05.1950 р. : „...Я на Вас не гнівався, і не гніваюсь, бо ж я Вас дуже гарно розумію, а те, що я не пишу, це тому, що ми з Вами наразі не маємо спільних інтересів. Ви пішли по лінії одній, я по іншій. Це правда, що і Ви не цураєтесь ще нашої літератури, але все-таки, як я міг вичути з Ваших статей,

уміщених у „У[країнських] В[істях]”, що не література є основною темою Вашого життя, а партія. Я ж тут в Америці побачив (та ще й в Європі я то бачив виразно), що наш народ емігрантський вироджується інтелектуально, а партійна політика ще тому дуже сприяє, бо вона побудована цілком на нехтуванні духовних інтересів людини. А я переконаний, що без розгортання духовного інтелекту нашої людини ми не лише політики не зможемо, а навіть не зможемо бути порядними посудомоями або замітачами...<...> З Вами, як сказано, я втратив контакт, бо бачив, що Ви зайняті іншою, на мою скромну думку, не властивою і для Вас зо всіх боків шкідливою роботою. Вона Вас вичерпувала як письменника і шкодила Вам для Вашого підірваного здоров'я. Я знаю, що в майбутньому та партійна робота нічого Вам не дасть, Ви будете нею розчаровані, але зараз я не міг і не можу на Вас впливати, бо Ви людина доросла і цілком самостійна...” [там само].

Листування У.Самчука та Ю.Шереха велося в іншій площині. Домінантою кореспонденцій стала виключно література. Через те листи носять виключно приватно-діловий характер. Обидва респонденти враховують побажання та зауваження іншого.

Ю.Шерех як професор Колумбійського університету також належав до МУРу. У.Самчук не приховував свого позитивного ставлення до нього, в цьому ми можемо переконатися з наступного листа до Ю.Шереха від 30.01.1979 р.: „...Ваша „Друга черга” (маються на увазі літературні праці Ю.Шереха, систематизовані у трьохтомному виданні). Моя думка, що ця книжка та ще Ваша стаття про „Стилі сучасної української літератури на еміграції” увійдуть в історію нашої літератури як зразки клясики цього жанру. Навіть мій вбогий Шеремета удостоївся чести бути старанно розібраним на частини і назад гарно зложений, а що ж до інших... Неперевершено. Дяка Вам за ці речі во віки і віки!..” [17].

У листі У.Самчука від 11.03.1979р. до Ю.Шереха ми знаходимо й інші свідчення Самчукової прихильності до мовознавця: „Ваше життя, Юрію Володимировичу, з моєї точки бачення, видається багатим, своєрідним творчим. Все зроблене Вами дуже помітно збагатить засоби нашої культури, для мене Ви

особливо вражаючі Вашим гострим таланом бачити і розуміти це словом. Чомусь так сталося, що, наприклад, у нашій літературі, я не знаходжу Вам рівного в ділянці критики і, здається, шкода, що Ви не могли присвятити цій справі цілого свого життя...” [там само].

У листуванні У.Самчука, з урахуванням історико-літературного, соціально-психологічного та літературно-побутового підтексту, маємо змогу простежити основні етапи творчої еволюції письменника. Його внутрішнє, духовне зростання протікало складно, зовсім не однобічно і не прямолінійно. Дистанція у часі дозволяє нам ґрунтовно й всебічно простежити цей процес інтелектуального та духовного зростання митця, що був обумовлений закономірним ходом історії та часу.

Час привносив певні зміни в літературу, розподілюючи при цьому й попит книжкового ринку, критичні розмежування та конфронтації журналістів, читачів та письменників. У.Самчук гостро відчував усі негаразди, був вимушений перебувати у тому середовищі, диктованому часом, який охоплював усіх і був проти всіх. Письменник був дуже сильною, на рідкість життєрадісною людиною. Надавали йому такої сили багато хто з його респондентів, про що засвідчують їхні листи. Зокрема, він зазначає в кореспонденції до Д.Дучинського від 2.12.1958р. : „...Такі листи дають мені моральну підтримку в боротьбі з тими, що не можуть, або не хочуть розуміти моїх задумів і тих проблем, що я намагаюся у своїх літературних працях заторкнути. Між тим ті проблеми вимагають від нас літераторів вияснення. Я не є певний чи я роблю це добре, а тому відгуки читачів дають мені можливість контролювати себе. Прошу і надалі не забувати мене – я роблю старання знайти засоби і можливість написати і видати ще й третю книгу з цієї трилогії” [15].

Життя витісняло ідилію. Наполегливо виникало все те ж саме питання про призначення письменника, про гідного читача; полеміка про це проходить через усе листування У.Самчука і спостерігається зокрема в епістолі до О.Штуля від 8.09.1965 р. :”Від часу як ми бачились, моя загальна ситуація помітно змінилася. Я мусів залишити свою письменницьку роботу, йду „на чужу”, чисто задля хліба

насушного... Не було виходу. Всі мої намагання втриматися при літературі не дали вислідів. Був ювілей, я дістав нагороди і багато слів, але ніяких засобів для життя. Наша акція щодо видання /перевидання/ „Волині” не дала також наслідків... Наша публіка до справ літератури зовсім збайдужіла, а до того приєдналася довготривала нагінка на мене дуже широким фронтом від більшовиків, через Донцова, різні партії парафії аж до Косача... Кожний воліє бачити мене якимось „членом” якоїсь парафії, але не письменником. І з цього витікає ціле лихо...” [18].

Листи демонструють надзвичайно багатий матеріал для ознайомлення з суспільною атмосферою, у яку жив У.Самчук під час своєї еміграції. З великим жалем від визнає, що літературна справа дається дуже нелегко, навіть поза межами більшовизму, навіть у Канаді. „Не дивуйтесь з протягненням часу. У нас все так робилося і робиться. Нема людей, нема кому щось таке робити. Ось вийшла моя книга про бандуру і бандуристів „Живі струни”, яку видала капеля бандуристів і це видання забрало їм... шість років. Шість років. Книга має 466 стор. із ілюстрованим додатком. Така ж справа з моєю іншою книгою про українство Америки „Слідами перших”, яка вже знаходиться в друку десять років!!! І щойно тепер ось має вийти, бо роблю вже остаточну коректу. Маю ще до видання три інші книги, які так само будуть видаватися роками. Бо нема кому цим зайнятися. Нема редакторів, нема набирачів, нема взагалі людей. А опісля нема кому продавати і нема покупців... Така ось наша видавнича ситуація! І її треба зрозуміти... І буду дуже і дуже терпеливим, щоб не з'їхати з глузду...” – пише У.Самчук до П.Йосипишина від 10.07.1978 р. [16].

Здійснений аналіз епістолярної спадщини Уласа Самчука дає підстави зробити певні висновки:

- листування письменника – джерело багатоаспектне, багате на подробиці життя, які дозволяють ближче, безпосередніше доторкнутися до У.Самчука та його доби;

- листування веде і до автобіографії, і до творчості, до усіх проявів духовного життя письменника;

- приватно-дружнє листування У.Самчука виникло як синтез приватного і, водночас, дружнього листа і відображає спонтанність, жвавість процесу

творення епістоли, яка несе на собі відбиток творчого обдарування й особливостей характеру прозаїка;

- листи письменника та його кореспондентів – блискучі зразки епістолярного стилю, що характеризують високий рівень літературних зв'язків письменника та його оточення. Стосунки між кореспондентами в приватно-дружніх листах відзначаються достатньою змістовою свободою;

Кореспонденції У. Самчука та його дописувачів – це живі сторінки історії, історії літератури, історії суспільної думки, історії літературного побуту та суспільної боротьби. Листування У.Самчука – арена історичної та літературної полеміки, яка сприяла визріванню духовної міцності письменника, його усвідомленню себе як літературного бійця за вищі ідеали національної та загальнолюдської культури.

Аналіз листування письменника дає всі підстави вважати їх невід'ємною складовою літературного спадку У.Самчука.

У процесі вивчення епістолярної спадщини Уласа Самчука виявлено ряд аспектів, що потребують подальшого аналізу: необхідно досліджувати листи митця з погляду їх художньо-історичної вартості, а також визначення сутності та функцій кореспонденцій письменника в літературному процесі другої половини ХХ ст.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Вашиків Леся*. Епістолярна літературна критика: Становлення, функції в літературному процесі. – Тернопіль: Поліграфіст, 1998. – 134 с
2. *Коцюбинська М.* „Зафіксоване й нетлінне”. Роздуми про епістолярну творчість. – К.: Дух і літера, 2001. – 299 с.
3. *Кузьменко В.І.* Письменницький епістолярій в українському літературному процесі 20-50-х років ХХ ст. – К., 1998. – 305 с.
4. *Ляхова Ж.* За рядками листів Тараса Шевченка. – К.: Дніпро, 1984. – 134 с.
5. *Мазоха Г.* Літературна мемуаристика: Навчальний посібник-хрестоматія. – К.: Міленіум, 2008. – 416 с.
6. *Мовчан Р.* Неопублікованими сторінками записників Григора Тютюнника //Слово і час. – 1993. – №8. – С. 28-35.
7. *Поліщук Ярослав.* Література рідного краю. – Рівне, 1993// Син Волині, громадянин світу (Улас Самчук), – 124 с.
8. *Святовець В.Ф.* Епістолярна спадщина Лесі Українки: Листи в контексті художньої творчості. – К.: Дніпро, 1981. – 183 с.
9. *Лист У. Самчука до І. Багряного* // Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України. – Ф. 195. – №320.
10. *Листи Уласа Самчука до В.Барки* // Там само. – Ф.195. – №325.
11. *Лист Уласа Самчука до Л.Бурачинської* // Там само. – Ф. 195. – №369.
12. *Лист Уласа Самчука до О.Веретенченка* // Там само. – Ф. 195. – №382.

13. Лист У. Самчука до Віри Вовк (Селянської) // Там само. – Ф. 195, №390. 14. Листи Уласа Самчука до Д.Дучинського. // Там само. Ф.195. – №487. 15. Листи Уласа Самчука до П.Йосипишина. // Там само. Ф.195. – №522. 16. Лист У. Самчука до Ю. Шереха. // Там само. – Ф. 195. – №873. 17. Листи Уласа Самчука до О.Штуля. // Там само. – Ф.195. – №879.

Мария Пангелова

ОТРАЖЕНИЕ ЛИТЕРАТУРНОГО ПРОЦЕССА 50-60 гг. XX ВЕКА В ЭПИСТОЛЯРНОМ НАСЛЕДИИ УЛАСА САМЧУКА

Статья посвящена исследованию переписки Уласа Самчука 50-60 гг. XX в. с известными деятелями литературы и искусства. Особое внимание обращается на жизненные и творческие перипетии писателя через его эпистолярный.

Ключевые слова: письмо, корреспонденция, эпистолярный, литературный процесс.

Mariya Pangelova

THE DEPICTION OF LITERARY PROCESS OF 50-60's OF XX CENTURY IN EPISTOLARY LEGACY OF ULAS SAMCHUK

The article dedicated to the researching of writing letters of Ulas Samchuk of 50-60's of XX century with famous people of literature and art. Special attention pays to writer's life and art events through his epistolary.

Key words: letter, correspondence, epistolary, literary process.

Олексій МАНУЙКІН, Юлія ТАРАН

**СКОВОРОДИНСЬКИЙ ТИП ЛЮДИНИ У ПОЕТИЧНІЙ ТВОРЧОСТІ Й
ЕПІСТОЛЯРІЇ “СЛОВА, СЛОВА, СПАСІТЕ НАШІ ДУШІ”
ГРИГОРІЯ БІЛОУСА
Стаття друга¹**

Стаття є спробою компаративного аналізу стилю мислення Григорія Сковороди і черкаського письменника Григорія Білоуса щодо місця людини у сповідуваних ними художньо-філософських концепціях буття.

Ключові слова: антропоцентризм, сквородинський тип людини, філософія серця (кордоцентризм), антитетичність буття.

¹ Статтю першу за темою вміщено у «Віснику Черкаського університету» за 2008 рік, вип. 138, с. 79-87.